

A PICTORIAL REPRESENTATION IN THE HACI BEKTAŞ VELİ MUSEUM

Muzaffer Doğanbaş*, Sevda Emlak**

*Kültür ve Turizm Bakanlığı, Amasya Müzesi, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi

E-mail: sanat_tarihci@yahoo.com, sevda.emlak@gop.edu.tr

Copyright © 2016 Muzaffer Doğanbaş, Sevda Emlak. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

In Anatolian, pictorial representations about religious issues especially emerge in tradition of Alevi-Islam; Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hacı Bektaş Veli and Mevlana Celaleddin Rumi's representative illustrations have survived. They don't carry artistic concern, but its content is more important and in Turkish and Islamic art it is usually shown development in an area that could be called folk art of painting.

The main purpose of this images, people of faith living in the world and reflect the image of some important events or to legend with historical roots and to keep them alive. Even illiterate people to inform through these pictures and to ensure that in cases where the event and kept alive the memory. In the Hacı Bektaş Veli Museum, an image that titled "fiftyseven thousand Rum dervishes came to Sulucakaraöyük" is discussed in this article. Dating from the 13th century, this miniature is made iconographic analysis was examined briefly in place of Ottoman art.

Key words: Pictorial represantions, Bektashiism, Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Ottoman miniature art, folk art of painting.

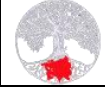
HACI BEKTAŞ VELİ MÜZESİNDEKİ BİR TEMSİLİ RESİM

ÖZET

Anadolu'da özellikle Alevi-İslâm geleneği içerisinde hayat bulan dinsel karakterli temsili resim örnekleri arasında; Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hacı Bektaş Veli ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin temsili resimleri günümüze ulaşmıştır. Sanatsal kaygılar taşımadan daha çok içeriğe ağırlık verilerek yapılan bu temsili resimler Türk ve İslâm sanatı içerisinde genellikle halk resim sanatı denilebilecek bir alanda gelişim göstermiştir.

Temsili resimlerde temel amaç, halkın inanç dünyasında yaşayan ve tarihsel kökleri olan bazı önemli olaylar veya menkıbeleri resimlerle yansıtmak ve yaşatmaktır. Hatta okuma yazma bilmeyen halkı bu resimler yoluyla bilgilendirmek ve buradaki olay ve olguların hafızalarda canlı tutulmasını sağlamaktır. Hacı Bektaş Veli Müzesi'nde bulunan 729 envanter numarası ile kayıtlı olan, "Elli yedi bin Rum Erenlerinin Sulucakaraöyük'e teşrifidir" başlıklı temsili resim, bu makalede ele alınmıştır. 13. Yüzyıla ait Hacı Bektaş Veli'nin Rum Erenleri ile olan görüşmesini konu alan bu minyatürün ikonografik analizi yapılarak, Osmanlı resim sanatı içerisindeki yeri kısaca irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Temsili resim, Bektaşilik, Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Osmanlı resim sanatı, Halk resim sanatı.

1. GİRİŞ

Sanatsal kaygılar taşımadan daha çok içeriğe ağırlık verilerek yapılan temsili resimler, Türk ve İslâm sanatı içerisinde genellikle halk sanatı denebilecek bir alanda gelişim göstermiştir. Temsili resim örneklerini Türkiye'deki bazı müze ve türbelerde görmek mümkündür. Bu örneklerin kopyaları halk arasında da yaygın bir şekilde bulunmaktadır.

Temsili resimlerde temel amaç, halkın inanç dünyasında yaşayan ve tarihsel kökleri olan bazı önemli olaylar veya menkıbeleri resimler yoluyla yaşatmaktır. Hatta okuma yazma bilmeyen halkı bu resimler yoluyla bilgilendirmek ve buradaki olay ve olguların hafızalarda canlı tutulmasını sağlamaktır. Bunların dışında, tarihsel/dinsel kimliği olan şahsiyetlerin portre niteliğindeki temsili resimleri de günümüze ulaşmış örnekler arasında bulunmaktadır¹.

Anadolu'da özellikle Alevî-İslâm geleneği içerisinde hayat bulan dinsel karakterli temsili resim örnekleri arasında; Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Veysel Karani, Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz Abdal, Kazak Abdal, Balım Sultan ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin temsili portreleri günümüze ulaşmıştır. Bu portreler dışında, Hz. Ali'nin şehit edileceği gün mescit yolunda ördeklerin eteğini çekiştirerek kendisine mersiye okumaları, Hz. Ali'nin kendi nâ'sını deve üzerinde götürmesi ve Hacı Bektaş Veli'nin sabit duvarı yürüterek Seyyid Mahmud Hayran'ı karşılamaya gitmesi gibi kitabi temeli olan bazı olayların resmedildiği temsili resimlerde mevcuttur (Şeyh Müfid, 1996: 211; Sübhani, 1995: 568).

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından önce Alevî-Bektaşî örgütlenmesinin merkezi olan Hacı Bektaş Veli Dergâhı zengin bir koleksiyona sahiptir. Ancak Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra dergâhın teberrükatı içinde yer alan kadim eserlerden bazılarının akıbeti bilinmemektedir (Küçük, 2006: 47-48). Dergâhın günümüze gelebilmiş mevcut temsili resim örneklerinden başka örneklerin olup olmadığı konusunda da kesin bir bilgi mevcut değildir.

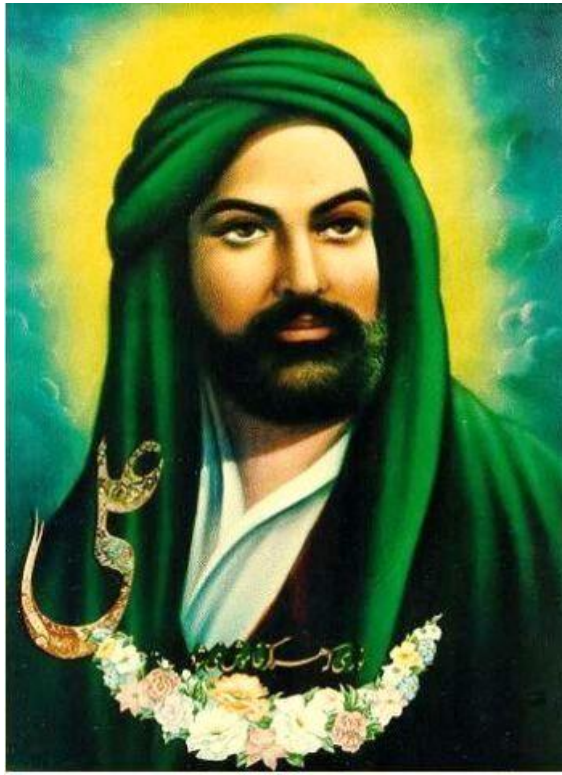
Hacı Bektaş Veli Dergâhına ait koleksiyon dışında Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki türbelerde ve halk arasında birçok temsili resim örneği bulunmaktadır. Ancak bu örneklerin önemli bir kısmı eski örneklerin kopyalarıdır. Bu örneklerle birlikte Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerindeki Bektaşî türbelerinde de temsili resim örneklerinin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca İran'da, Kacar Hanedanı dönemine ait Tebriz ve Kum şehirlerindeki bazı müzelerde de temsili resim örnekleri sergilenmektedir.

Konu hakkında yapılan bir çalışmada da belirtildiği üzere temsili resimlerdeki içerik olayın kendisi değil çağrışımını betimlemektedir (Kılıç, 2006: 234). Böylelikle önemli kabul edilen konu ve olayların belleklerden silinmesinin önüne geçilerek canlı bir şekilde tutulması sağlanmaktadır.

¹ Dinsel kimliğe sahip kişilerin resmedilmesi veya dinsel konuların okuma yazma bilmeyen halka resim yoluyla anlatılması Hristiyanlık dini içerisinde yaygın bir yöntem olarak ilk dönemlerden itibaren kullanılmıştır. İslâm'da ise insanların putlaştırma yapabilecekleri düşüncesiyle Hz. Muhammed'in resminin yapılması dinsel bir yasaktır. Ancak, diğer dinsel kişi ve olayların resmedilmesinde herhangi bir yasak bulunmadığından dolayı resimleri yapılabilmektedir.

H. İmam Ali'ye ait mevcut temsili resim örneklerinde, İmam Ali'nin yaygın bir şekilde “*velayet nuru*” ile temsil edildiği görülmektedir² (Resim 1). Velayet nuru, İmam Ali'nin velayetinin sembolik bir gösterimidir. Aynı durum H. İmam Hasan ve H. İmam Hüseyin'in temsili resimlerinde de karşımıza çıkar. Velayet, Şî / Alevî / Bektaşî gelenekte kabul gören bir inançtır. Buna göre, İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve diğer imamların yani Oniki İmamların diğer bir deyişle Ehli Beyt İmamlarının velayetine inanmak imanının esaslarındandır. Bu inancın Kur'ân ve Sünnette yeri bulunmaktadır. H. Peygamber Efendimiz hayattayken İslâm ümmeti onun velayeti altında idi. Bu nedenle, H. Muhammed nübüvvet makamının nurudur. Onun Hakka yürümesi sonucu nübüvvet makamı sona ermiş ve bundan sonra başta H. İmam Ali olmak üzere İmam Mehdi'ye kadar olan Oniki İmamların velayeti dönemi başlar. H. İmam Ali bu velayet zincirinin ilk halkası olması ve faziletleri nedeniyle velayet makamının kâmil bir temsilcisi ve nuru olup Şahı Velayet olarak anılır.

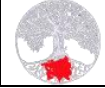
Resim 1. H. İmam Ali'yi gösteren temsili resim

2. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN RUM ERENLERİYLE OLAN GÖRÜŞMESİ

Vilâyetnâme, XI.-XII. yüzyıllarda Anadolu Coğrafyasında yaygın olan tarikatların umdelerini öğretmek üzere tarikat pirlerinin hayatları ve kerametlerini içeren, dine dayalı bir eserdir³ (Gölpınarlı 1958: III). Vilâyetnâme'de⁴ geçen Hacı Bektaş Veli'nin Rum Erenleriyle olan görüşmesi sırasında geçen olaylar şöyle gelişmektedir (Gölpınarlı, 1958: 18- 20);

² Benzer betimlemeler Hristiyan sanatı bünyesinde yapılmış olan H. İsa tasvirlerinde de görülmektedir. Aynı şekilde İslam sanatında kutsal sayılan varlıkların başının etrafında kutsallığını gösteren ışık saçan hale mevcuttur.

³ Yazarı bilinmeyen eser, H.1034/M.1624-1625 yılında Ali Çelebi tarafından bir kopyası yapılarak. Hacı Bektaş tekkesine vakfolunmuştur. Bkz. Gölpınarlı, 1958: XXVI.

“Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Rûm ülkesine yaklaşıncâ mâna âleminden Rûm erenlerine, esselâmü aleyküm Rûm’daki erenler ve kardeşler diye selam verdi. Bu sırada Rûm ülkesinde, elliye bin Rûm ereni, sohbette, meclisteydi. Rûm’un gözcüsü de Karaca Ahmed’di. Hünkâr’ın selam verdiği Fâtıma Bacı’ya malum oldu. Bu kadın, Sivrihisar’da, Seyyid Nureddin’in kızıydı, henüz evlenmemişti, meclisteki erenlere yemek pişirmedeydi. Karaca Ahmed’de Seyyid Nureddin’in müridiydi. Fâtıma Bacı, ayağa kalkıp Hünkâr’ın bulunduğu tarafa dönü, elini göğsüne koydu, üç kere aleykümesselâm dedi, yerine oturdu. Meclistikiler, bu hali görünce, kimin selamını aldın dediler. Fâtıma Bacı, Rûm ülkesine bir er geliyor, siz erenlere selam verdi, onun selamını alıyoruz dedi. Erenler, dediğin er, nerden geliyor dediler. Fâtıma Bacı, kendisi dedi, Horasan erenlerinden, Fakat şimdi Beyt-Allah tarafından geliyor. Erenler, ne yapmalı ki dediler, Rûm ülkesine girmesin. Rûm ülkesine gelirse ülkeyi o er alır, halkı kendisine muhib eder, artık Rûm’da bize oyun kalmaz. Birşey yapalım da Rûm ülkesine sokmayalım. Bazısı, kanat kanata gerelim, arş altında Sidre’yedek yolu keselim, Rûm’a girmesin dedi. Hepsi, bu tedbiri uygun buldu, vilâyet kanatlarını birbirine çattılar, yol bağladılar. Hacı Bektâş-ı Velî, Rûm sınırına varınca yolun bağlanmış olduğunu gördü. Bismillâh ve billâh dedi, vilâyetle bir sıçradı, ulu arşın tavanına yetiştı. Melekler, elifi tâcille karşıladılar, merhaba dediler, safa geldin ey Peygamberin evladı Hacı Bektâş-ı Velî. Hünkâr, ordan bir güvercin şekline girdi, uçarak doğruca Sulucakaraöyük’e indi, bir taşın üzerine kondu. Mübarek ayakları, gömülür gibi taşa gömüldü. Rûm erenlerine bir heybettir düştü, o erin ülkeye girdiğini anladılar, yolunu bağliyamadık dediler. Karaca Ahmed’e sen dediler, Rûm gözcüsüsün, bir bak bakalım, ülkeye girmiş mi? Karaca Ahmed, bir müddet murakabeye vardı, sonra başını kaldırdı, Rûm ülkesini baştan başa gözden geçirdim, her mahlûk eşiyle oturmada; yalnız Sulucakaraöyük’de güvercin şekline girmiş bir er var, yalnız oturuyor; onu görünce içime bir dehşet düştü; olsa olsa odur dedi. Rûm erenleri, birisi doğan şekline girse de onu avlasaydı. İçlerinde, Bâyezîd Sultan’ın halifelerinden Hacı Doğrul adında birisi vardı, Irak’dan Rum ülkesinde gelmişti. Ayağa kalkıp izninizle dedi, ben gideyim. Hemen doğan şekline girip uçtu. Gördü ki Sulucakaraöyük’de, bir taş üstünde bir güvercin var. Olanca heybetiyle süzülüp üstüne inerken Hacı Bektaş insan şekline girdi, elini uzattı, doğanı tutup öylesine sıktı ki Hacı Doğrul’un aklı başından gitti. Hünkâr, elinden bırakınca bir zaman yattı, aklı başına gelince kalktı, gördü ki Hünkâr’ın yanında. Hemen ayağa kalkıp peymançeye durdu, özür diledi. Sonra Hünkâr’ın eline ayağına düştü, kem bizden, kerem sizden dedi. Hünkâr, ey Doğrul dedi, er, erin üstüne böyle gelmez. Siz, bize zalim kılığında geldiniz, biz size mazlum kılığında; eğer güvercinden daha mazlum bir mahlûk bulsaydık onun şeklinde gelirdik. Hacı Doğrul’un kisvesini tekbir edip başına giydirdi. Hacı Doğrul, Hünkâr’ım dedi, bizden ve soyumuzdan ne kadar dişi ve erkek olursa hepsi de size ve size uyanlara nezrimiz olsun. Hacı Bektaş, Hacı Doğrul dedi, şimdi dön, geldiğini meclise var, erenlere gördüğünü anlat, onları buraya çağır, hepsine selam söyle, sonra da onlarla beraber tekrar yanımıza gel. Hacı Doğrul, kalkıp, Rûm erenlerinin yanına vardı, işi anlattı ve onları davet ettiğini söyledi. Elliye bin Rum ereni, ne diye ayağına gidecekmişiz dediler, sözünü tutmadılar. Hepsi yer yerine gitti. Bu hal, Hacı Bektaş’a malum oldu. Oturduğu yerden bir üfürdü, çırağları dinlendi, üçgün bir rivayete göre kırkgün çırağlarını uyaramadılar. Aynı zamanda parmağıyla bir işaret etti, altlarından seccadeleri kayboldu. Sonucu, bir yere toplanıp, Hünkâr’ın yanına gitmeyi kararlaştırdılar. Huzuruna varıp elini, öptüler, gördüler ki seccadeleri, kendi topluluklarında nasıl serilmişse aynı tertibe göre Hünkâr’ın huzurunda serilmiş. Herbiri, kendi seccadesine oturdu. Özür dilediler ve

⁴ Eser bazı yazarlar tarafından Vilâyet-nâme (Gölpınarlı, 1958); bazı yazarlar tarafından da Velâyetnâme olarak adlandırılmaktadır (Duran, 2007). Her iki kelimedede anlam bakımından aynı olmasına rağmen, birisi halk dili diğeri divan edebiyatında kullanılan şeklidir. Bkz. Gölpınarlı, 1958: XXXV.

konuşmaya başladılar. Hünkâr'dan, soyunu, mürşidini, kimden nasip aldığını, nerden geldiğini sordular. Hünkâr, Horasan erenlerindenim dedi. Aslım Muhammed soyundan; Türkistan'dan geliyorum; İbrahîm-al-Sânî diye tanınan Seyyid Muhammed'in oğluyum. Seyyid Muhammed, Mûsâ-l- Sâî, o, İbrahîm Mûcab oğludur, onun babası da İmam Mûsâ-l- Kâzım'dır. Mürşidim doksandokuz bin Türkistan Pirlerinin ulusu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî'dir. Meşrebim, Muhammed Ali'dendir, nasibim Tanrı'dan. Hünkâr, bu sözleri söyleyince erenler, delil istediler. Hünkâr, Ahmed-i Yesevî'nin verdiği icazet-nameyi çıkarmak isterken, gökyüzünden duman gibi bir şey inmede. İne ine Hünkâr'ın önüne geldi. Bu, bir yeşil fermanı. Yeşil sahife üstüne ak yazıyla besmeleden sonra icazeti yazılıydı. Okuyup anladılar, hiçbir şüpheleri kalmadı. Hepsini kalkıp birer birer Hünkâr'ın önüne geldiler. Hünkâr, başlarındaki kisveleri tekbir etti, onlara, tevellâ eyledi. Böylece Rûm ülkesine tevellâyı, Hünkâr getirdi.”

Gölpınarlı'ya göre, anlatılan olayın altında saklanmış olan iki düşünce mevcuttur. İlki, Rûm erenlerinin kendilerinden daha güçlü olan bir eriyi kendi menfaatlerine zarar vereceği düşüncesiyle kıskanarak, bencillik ederek, yurda sokmamaya çalışmalarıdır. İkincisi ise, 11. ve 12. yüzyılda, toplumun sosyal yapısını gösteren bakış açısını yansıtmaktadır. Erenler meydanına ve muhabbetinde bir kadının da olması, Bektaşilikte ileri görüşlülüğün ve fikir hürriyetini göstergesidir (1958: XV). Ayrıca konu anlatımı sırasında başka değerli bilgileri de rastlamaktayız. Hacı Bektaş Veli'nin geçmişi hakkındaki mevcut bilgilerin azlığı göz önüne alındığında anlatılanların önemini artırmaktadır. Buna göre, Hacı Bektaş Veli, Horasan erenlerinden olup, Peygamber soyundan gelen bir sultan ailesine mensup olduğu ve Ahmed Yesevî'den icazetini aldığı anlaşılmaktadır.

Makalede tanıtımını yapacağımız resmin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı için, söz konusu olan olayın devamı niteliğinde ikinci bir olayı burada ele almayı uygun bulduk. Bu olayda, Hünkâr'ın, Taptuk Emre ile karşılaşması anlatılmaktadır (Gölpınarlı, 1958: 21);

“Rûm erenleri, Hacı Bektâş-ı Velî'ye gidecekleri vakit Emre'ye, haydi dediler, sen de bizimle gel. Emre, çok kuvvetli bir erdi. Dost divanında bütün erenlere nasip üleştirirken adlı bir er görmedik dedi. Hacı Bektaş'a gitmedi. Hacı Bektaş'a Emre'nin sözünü haber verdiler. Hünkâr, Sulucakaraöyük'te, Kadıncık Ana'nın evinde yerleşince her taraftan muhip, mürit gelip ihtirilmaya başlandı. Hünkâr, Saru İsmail'i gönderip Emre'yi çağırttı. Emre, yanına gelince Hacı Bektaş, siz dedi, dost divanında erenlere nasip üleştirirken Hacı Bektaş adlı bir kimse görmedik demişsiniz; o nasip üleştirilen elinin nişanesi vardır, onu da bilir misiniz? Emre, o divanda yeşil bir perde vardı dedi, onun ardından bir el çıktı, bize nasip üleştirdi. O elin avucunda lâtif, yeşil bir ben vardı, şimdi bile görsem tanırım. Hacı Bektaş, elini açtı. Emre, Hacı Bektaş'ın avucunda, o güzelim yeşil beni görür görmez, üç kere «Tabduk Hünkârım» dedi. Bundan sonra adı Tabduk Emre kaldı. Emre başındaki tâcını çıkarıp Hünkâra teslim etti. Hünkâr, tâcını tekbirleyip giydirdi. O da, izin alıp makamına döndü.”

3. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN RUM ERENLERİYLE OLAN GÖRÜŞMESİNİN TEMSİLİ RESMİ

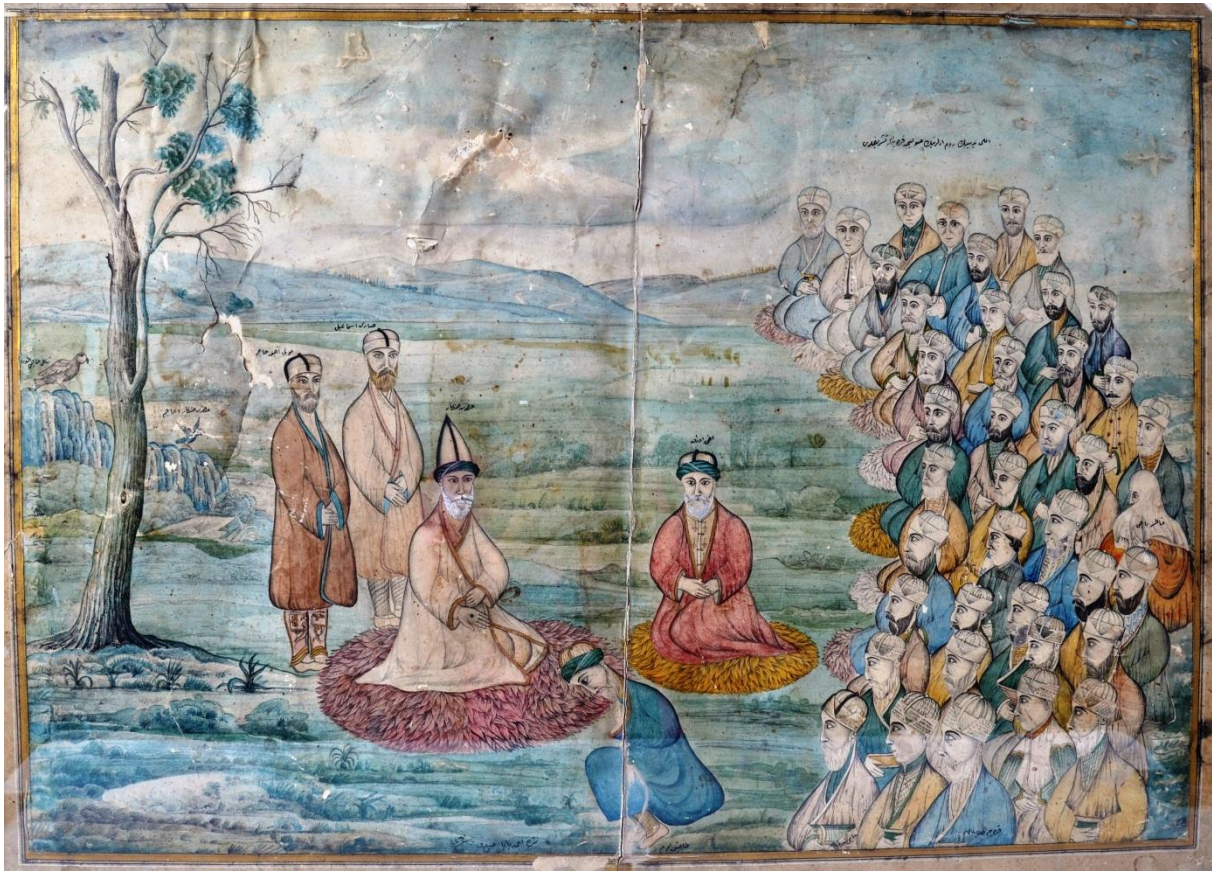
Temsili resim örnekleri içinde en zengin koleksiyon Hacı Bektaş Veli Müzesinde yer alır. Müzeye ait Meydan Evi/Cem Evinde sergilenen temsili resimlerin tamamı Hacı Bektaş Dergâhının kadim teberrükatı içinde yer alır. Ancak 1925 tarihinde 677 sayılı kanunla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması sonrasında eserler bir dönem Ankara Etnografya Müzesine nakledilmiştir. 02.04.1960 tarih ve 4/12832 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile eserler Ankara

Etnografya Müzesinden alınarak 09.07.1964 tarihinde tekrar Hacı Bektaş Veli Müzesine teslim edilmişlerdir.

Hacı Bektaş Veli Müzesi, Meydan Evi / Cem Evinde sergilenmekte olan toplam dokuz adet temsili resim örneği bulunmaktadır. Bu eserleri portre ve dinsel içerikli konular olmak üzere iki grup altında toplamak mümkündür. Portrelerin yer aldığı grupta; Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, Kazak Abdal, Kaygusuz Abdal, Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Veysel Karanî gibi yol büyükleri tasvir edilmiştir. Bu kişilerin, Asyalı bir insanın anatomik özelliklerine sahip yüz tipiyle betimlenmiş oldukları görülür. Yapılan tasvirlerin tamamında mat renkler kullanılmıştır.

Bu makale kapsamında Hacı Bektaş Veli Müzesi'nde bulunan 729 envanter numarasıyla kayıtlı temsili resim tanıtılmaya çalışılacaktır. 82 x 62 cm ölçülerindeki bu temsili resmin, sağ üst kısmında Osmanlı Türkçesiyle "Elli yedi bin Rum Erenlerinin Suluca Karayük'e teşrifidir" yazısı yer alır (Resim 2).

Resim 2. Hacı Bektaş Veli'nin Rum Erenleriyle Buluşması

Elli yedi bin Rum Erenlerinin Suluca Karayük'e teşrifini konu alan bu temsili resim, bir dönem katlanarak muhafaza altına alındığı için olsa gerek, resmin tam orta kısmında, boydan boya düz bir şekilde yırtılmış ve iki parça haline gelmiştir. Ayrıca resmin solda kalan kısmında da yırtılma ve delinmeler nedeniyle tahribatlar görülür.

Üzerindeki kitabeden anlaşıldığı üzere, kendisini Ahmed Baba'nın bendesi / başlısı olarak takdim eden Abdi adlı ressam tarafından 1260 Hicri / 1844 Miladi tarihte yapılmış olan bu temsili resim Osmanlı halk resim sanatının önemli örneklerindendir. Burada bir hususu daha belirtmekte yarar var. Bu tarz içeriklere sahip eserlerin genellikle Alevî Bektaşî inanç geleneği içerisinde kabul görmesi göz önüne alındığında bu eseri Alevî Bektaşî sanatının bir yansıması olarakda tanımlanabilir.

Eserde konu Horasan Erenlerini temsil eden Hacı Bektaş Veli'nin, sonradan gelmiş olduğu Anadolu coğrafyasındaki Rum Erenleri ile olan fikri mücadelesini ve hükümlanlık konusu yer yer sembolik bir dil kullanarak anlatmaktadır.

Temsili resmin ana merkezinde sol tarafta, soluk pembe renkli bir post üzerinde Hacı Bektaş Veli yer almaktadır. Hünkâr, dizlerinin üzerine oturur ve sağ kolu dizinin üzerinde durur, sol kolu ise cübbesini tutmaktadır. Sağ eli, Hünkârlık nişanesi olan yeşil benini gösterir şekilde avuç içi yukarıya dönük olarak açıktır. Başında mavi ve krem renginde elifi taç olan Hacı Bektaş Veli'nin üzerinde, kol uçları ve yaka kenarları boydan boya kahverengi şeritli olan bir cüppe bulunmaktadır⁵. Fildişi rengindeki Cüppe bedensel hareketinin verdiği kıvrımlarla estetik bir biçimde yapılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin başındaki elifi tacın üst kısmında Osmanlı Türkçesiyle yazılmış “*Hazreti Hünkâr*” yazısı yer alır. Hacı Bektaş Veli'nin arkasında iki adet erkek figürü yer alır. Her ikisi de sağ elleri sol elin üzerine gelecek şekilde resmedilmişlerdir. Uzun olan ve sarı sakallı ve sarı bıyıklı olarak tasvir edilen erkek figürünün üzerinde “*Sarı İsmail*” yazısı, diğer kısa olan ikinci erkek figürünün baş kısmının üzerinde ise “*Kolu Açık Hacım...*” yazısı bulunmaktadır. Ancak bu ibarenin devamında gelen kısmın yırtık ve eksik bir halde olması nedeniyle yazının devamı okunamamaktadır. Ancak yazının devamında sultan ibaresinin gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Kolu Açık Hacım Sultan ve Sarı İsmail figürlerinin gerisinde bir kısmı kurumuş bir kısmı yeşil kalabilmiş uzun bir ağaç tasviri bulunmaktadır. Resmi yapan sanatkar esere derinlik kazandırabilmek amacıyla resmin geri planında dağlar, kayalıklar ve arazilere de yer vermiştir. Resmin bu kısmında, dağlar ile ağaç arasına denk gelen yerde, yer alan kayalıklar üzerinde, yeşil renkte bitkiler yerleştirilmiştir. Hayvani figürlerden kanatlarını açmış iki başlı bir güvercin (ya da yan yana iki güvercin olup ikincinin sadece baş kısmı görülmektedir) ve üzerinde “*Hazreti Hünkâr ve Hacım*” yazısı görülür. Ayrıca resmin kenar tarafındaki kayalık üzerinde başka büyük bir şahin figürü tasvir edilmiştir. Bu figürün üzerinde ise “*Şemail-i Hacı Turul*” yazısı yer alır (Resim 3).

Resim 3. Hacı Bektaş Veli'nin Rum Erenleriyle Buluşması detay.

⁵ Hacı Bektaş Veli ve kurmuş olduğu Bektaşilik tarikatında giyilen giysiler hakkında detaylı bilgi için bkz. De Jong, 1989; Duran, 2010.

Hacı Bektaş Veli'nin karşısında, koyu sarı renkli küçük bir post üzerine dizüstü oturmuş bir şekilde ellerini birbirine bağlamış, beyaz sakallı, üzerinde gülkurusu cüppe bulunan yaşlı bir erkek figürü tasvir edilmiştir. Başında fildişi ve yeşil renkten oluşan sarık bulunmaktadır. Bu yaşlı erkek betimlemesinin baş kısmı üzerinde “*Ahi Evran*” yazısı okunmaktadır. Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran tasvirinin arasına gelecek şekilde, bu tasvirlerin çaprazında, aşağı doğru çökmüş bir vaziyette, ellerini göğsüne doğru çekmiş ve başını öne doğru eğmiş mavi cüppeli, başında fildişi ve yeşil renkten sarık bulunan bir insan figürü bulunmaktadır. Profilden betimlenmiş olan bu figürün ayak kısmının altında “*Tabtuk Emrem*” yazısı görülür. Tabtuk Emre'nin önüne gelen kısımda “*Bende-i Ahmed Baba Abdi sene 1260*” ibaresi yer alır (Resim 4).

Resim 4. Hacı Bektaş Veli'nin Rum Erenleriyle Buluşması detay.

Ahi Evran tasvirinin arka tarafında, dört saf halinde, altlarındaki açık pembe, beyaz, sarı renklerden oluşan postlara dizüstüne oturmuş bir vaziyette toplam kırk halife ile Fatma Bacı yer alır. Bu halifelerin geneline tarama ile sakal ve bıyık yapılmakla birlikte içlerinde sakalsız ve bıyıksız olarak tasvir edilmiş olanlarda görülmektedir. Bıyık ve sakal taramalarında siyah ve beyaz renk kullanılmıştır. İnsan figürlerinin hepsinin başında krem renginde farklı şekillerde sarık yapılmıştır. Erkek figürlerin üzerine yapılan cüppeler de açık mavi, krem rengi, sarı, yeşil, koyu mavi renklerde cüppe yapılmıştır. Cüppelerde diz üstüne oturma şekil ve kıvrımlarına detaylı yer verilmiş, göğüs kısmında yakalara detay girilmiş ve bazılarında düğme işlenmiştir. Resmin alt kısmında kalan halifelerden birinin üzerinde “*Hacı Turul*” yazısı ve bunun gerisindeki bir halife figürünün üzerinde ise “*Karaca Ahmed Sultan*” yazısına yer verilmiştir. Halifelerin dördüncü safında, orta kısımda ise krem renkte başörtülü peçeli olarak tasvir edilmiş, turuncu renkte cüppeli bir kadın figürü görülmektedir. Bu figürün başörtüsünün üzerinde “*Fatma Bacı*” ibaresi okunmaktadır (Resim 5).

Resim 5. Hacı Bektaş Veli'nin, Rum Erenleri Buluşması detay.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi ve Rum Erenleriyle karşılaşmasının anlatıldığı bu temsili resim, Osmanlı Dönemi halk resim sanatı örneği olması bakımından ve dönemin dinsel, sosyal yapısına ışık tutacak bilgileri içermesi bakımından önemli bir örnektir. Temsili Resimde Hacı Bektaş Veli'yi çevreleyen şahıslar, 13. Yüzyıl Anadolu'sunun önemli tarikatlarından olan, Bektaşî tarikatını oluşturan erenlerdir. Temsili resimdeki kişilerin bulunuş yerleri ve hareketleri onların tarikat içerisindeki hiyerarşik konumunu göstermesinin yanı sıra, yapmış olduğu jestleri de bu vurguyu kuvvetlendirmektedir. Önemli şahsiyetlerin adlarının üzerine yazılması, kişileri kesin olarak tespit yapabilmemizi sağlamaktadır. Büyük çoğunluğu erkeklerden oluşan tarikat yapısı içerisinde adının Fatma Bacı olduğu bilinen bir kadın eren görülmektedir. Dönemin toplumsal yapısı içinde, Bektaşîlik tarikatının kadına bakış açısının anlatması bakımından da bu minyatür önemlidir. Kadının dinsel kimliğinin erkek egemen toplumsal yapıda var olabileceğini yansıtmaktadır. Bulunduğu ortamda birey olarak kabul görmekte ve yer almaktadır.

Esere, realist üslupta yapılmış bir doğa içerisinde figürler üst üste yığma şeklinde yerleştirilmiştir. Figürlerin önde ve arkadan görünecek şekilde yerleştirilmesi resme derinlik kazandırmıştır. Ancak figürlerin bulundukları doğa içinde yerleştirilme şekilleri, erenlerin bir kısmının uçar gibi gözükmelerine sebep olmuştur. Bunun nedeni, Hikâyenin geçtiği mekân ve figürler arasındaki kurgunun düşünülmemiş olması ve minyatürlerde görülen doğa betimlemelerinden birinin hazır şablonunun kullanılması ve figürlerin sonradan mekân üzerine yerleştirilmesidir.

Figürler yandan, $\frac{3}{4}$ profilden ve cepheden tasvir edilmişlerdir. Figürleri yansıtan farklı yüz tipleri, hiyerarşik konumuna göre farklı kostümler içerisinde betimlenmiştir. Bektaşî tarikatı üyelerinin yaşadığı dönemde giydiği dinsel giysileri ve objelerini gösteren resimde detaycı bir anlatım hâkimdir. Özellikle sakaldaki kılların taranışı ve değişik renklerdeki cübbelerin kıvrımlarında, bu ayrıntılı anlatımı görebiliriz. Bu detaycı anlatımı, dinsel statünün göstergesi olan postun tüylerinde, kuşun kanatlarında, doğada yer alan ağaç, ot ve kayaçların verilmesi gibi bir çok unsurda da göze çarpmaktadır.

Minyatür tekniğinde sıkça karşımıza çıkan figürlerin siyah konturla çerçevelenmesi burada da görülmektedir. Zengin renk armonisi içinde açıklık, koyuluk ile yapılan renk tonlamaları da dikkat çekicidir.

Sonuç olarak eser doğa betimlemesindeki batı perspektifi ve figürler ve objelerin betimlemesinde doğu minyatür anlayışını birbirine kaynaştırmıştır. Dönemin dinsel ve sosyal bakış açısını bize yansıtan ve konusuyla edebi yönü bulunan bu temsili resim, Osmanlı Dönemi halk resim sanatının ünik örnekleri arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- AKSEL, Malik (1960). *Anadolu Halk Resimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- DE JONG, Frederick (1989). "The Iconography of Bektashiism A Survey of Themes and Symbolism in Clerical costume, Liturgical Objects and Pictorial Art". *Manuscript of Middle East*, 4. Neitherland, Leiden: Ter Lugt Press.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî « Vilâyet-Nâme»*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- KILIÇ, Seyhan Kayhan (2008). "Bir Göstergebilim Çözümlemesi; Hz. Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonu". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 48, Ankara.
- KÜÇÜK, Murat (2006). *Allı Turna*. İstanbul: Horasan Yayınları.
- SÜBHANİ, Üstad Cafer (1995). *Hız. Ali'ye Neler Yaptılar*, (Tercüme: Zeyneb Çatar). İstanbul: Evrensel Yayınları.
- ŞEYH MÜFİD (1996). *El-İrşad, On İki İmam'ın Hayatı*, (Tahkik ve Tetkik: Sabri Sayan, Mütercim: Davud Duman). İstanbul.
- DURAN, Hamiye (2007). *Velâyetnâme*. Ankara: TDV Yayınları.
- DURAN, Hamiye (2010). " Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 55. S. 129-138.